

Asia: VN/24963/2022

Rikosprosessin sujuvoittamista arvioineen työryhmän muistio

1. Esitutkintaprosessia koskevat kehittämissuositukset

Viranomaisharkinta rikosilmoituksen kirjaamisessa

Viranomaisharkinta rikosilmoituksen kirjaamisessa ja esitutkinnan aloittamista edeltävät toimenpiteet

Poliisin resurssien kohdentamiseksi sinänsä ehdotus siitä, että perusteettomien rikosilmoitusten vastaanottamiseen liittyisi viranomaisharkintaa on kannatettava. Myös mahdollisuutta tehdä toistuvasti samaan asiaan liittyviä rikosilmoituksia voisi harkita rajoitettavaksi. Kuitenkin kaikista poliisille tehtävistä ilmoituksista täytyisi jäädä sekä poliisin toiminnan valvomiseksi että kansalaisten oikeusturvan takaamiseksi dokumentaatio. Eräiden asianomistajien oikeuksien toteuttaminen, kuten joissakin tapauksissa vakuutuskorvausten saaminen tai asianomistajan yksin ajaman syytteen nostaminen edellyttävät tutkintapyynnön tekemistä. Ilmoitusten vastaanottamatta jättämisen edellytykset tulisi siten kirjata täsmällisesti lakiin ja ratkaisusta tulisi olla mahdollisuus saada kirjallinen - vaikkapa vain ”rasti ruutuun” / fraasimainen - ratkaisu. Ilmoituksen tekijälle tulisi olla selvää, miksi ilmoitusta ei ole vastaanotettu. Myös poliisin päätöksestä olla vastaanottamatta ilmoitusta tulee olla mahdollisuus hakea muutosta/oikaisua tai kannella.

Esitutkinnan toimittaminen

Ehdotus siitä, että tutkintaresursseja kohdennettaisiin vakavampiin rikoksiin ja esimerkiksi laajassa rikosvyyhdissä vähäisimpiä tekoja rajattaisiin tutkinnan ulkopuolelle, on kehittämisen arvoinen. Tällaisen rajaamisen vaikutukset ulottuisivat esimerkiksi laajassa huumausainerikosjutussa todennäköisesti koko tuomioistuimiin saakka, joissa käsiteltäviksi tulisivat vain vakavimmat teot sellaisten vähäisten rikosten, joilla ei olisi vaikutusta rangaistuksen mittaamiseen, jäädessä oikeudenkäynnin ulkopuolelle.

Tutkinnan priorisointia koskevan ohjeistuksen tulisi olla yhtenäistä ja täsmällistä. Tutkinnan rajaamista ja priorisointia pohdittaessa on kuitenkin otettava huomioon myös se, että kaikki tutkimatta tai syyttämättä jättämistä koskevat rajaukset vaikuttavat myös kansalaisten käsitykseen siitä, mikä on kiellettyä ja mikä sallittua. Jos jokin rikostyyppi jää säännönmukaisesti vaille seuraamuksia, on vaarana, että tällaista toimintaa ryhdytään pitämään yleisesti sallittuna.

Kaikki päätökset tulee perustella, mutta harkinnanarvoista voisi olla esityksessä lausutun lisäksi se, voisivatko päätökset olla ”rasti ruutuun” – tyyppisiä / fraasipohjaisia päätöksiä, joihin yksityis- ja tapauskohtaiset perustelut saisi pyydettäessä.

Oikeuksien ja velvollisuuksien ilmoittaminen esitutkinnassa kuultavalle jo ennen kuulemista on kannatettava ehdotus kuultavan oikeusturvan parantamiseksi.

Esitutinnan aloittamista edeltävät toimenpiteet

-

Esitutkintatoimenpiteiden suhteuttaminen

-

Esitutinnan muotomääräykset

-

Esitutinnan toimittamatta jättäminen ja lopettaminen

-

Esitutinnan keskeyttäminen

-

Esitutinnan rajoittaminen

-

Perusteluvollisuus, valtakunnalliset fraasimallit esitutkintaviranomaisten ratkaisuisa

-

Oikeuksien ja velvollisuuksien ilmoittaminen kuultavalle

-

Menettämisseuraamusten täytäntöönpanotehtävien jaon arviointi

-

2. Kevennettyjä rikosasioiden menettelyjä koskevat kehittämisehdotukset

Sakkomenettelyn kokonaisuudistus ja muut sitä koskevat ehdotukset

Sakkomenettelyn kokonaisuudistus on erittäin kannatettava, koska nykyinen menettely on monimutkainen ja sitä koskevat säännökset vaikeaselkoisia. Mietinnössä ehdotetut keinot, yksi yhtenäinen sakkomenettely ja yhdenmukaiset valitusajat, selkeyttäisivät menettelyä.

Asianomistajan suostumuksesta sakkomenettelyyn voitaisiin luopua silloin, kun asianomistajaa ei tavoiteta.

Käräjäoikeus ei kannata sakkomenettelyn laajentamista rikoksiin, joiden maksimirangaistus on enintään kaksi vuotta. Tämä siirtäisi suurimman osan tuomioistuimen käsiteltävistä asioista sakkomenettelyn piiriin ilman sellaisia oikeusturvatakeita, joita asian käsittely riippumattomassa tuomioistuimessa takaa. Sakkomenettelyn laajentamista tulee tämän vuoksi harkita tarkasti. Raja sakkomenettelyn laajentamisen tulisi asettaa merkittävästi alemmaksi kuin rikoksiin, joiden enimmäisrangaistus on 2 vuotta vankeutta, ja esimerkiksi vain tiettyihin rikosnimikkeisiin tai enintään rikoksiin, joiden enimmäisrangaistus on 1,5 vuotta vankeutta, ennen kaikkea perustuslain 3 §:n 3 momentin asettamat rajat huomioiden. Sakkomenettelyn soveltamisalan laajentaminen edellyttää joka tapauksessa sakkomenettelyn yksinkertaistamista ja selkeyttämistä.

Sakkomenettelyssä tuomittava menettämisseuraamus voisi olla nykyistä korkeampi. Myös mahdollisuutta määrätä päihdetutkimuskustannukset valtiolle sakkomenettelyssä voidaan pitää kannatettavana.

Joka tapauksessa asianosaisen mahdollisuus saada sakkomenettelyn sijasta tuomioistuimen käsiteltäväksi tulee säilyttää.

Suppea esitutkinta

Suppean esitutkinnan tehostamisen tarkempi selvittäminen on tarpeen etenkin, jos sakkomenettelyn käyttöä laajennetaan. Suppean esitutkinnan riittävän laadun varmistamiseen on kiinnitettävä erityistä huomiota, jos sen käyttöä selvästi laajennetaan.

Epäillyn paikallapysymisvelvollisuus haasteen tiedoksiantoa varten, syyttäjähasteet ja pikaoikeudenkäynnit

Käräjäoikeus kannattaa syyttäjähasteiden käytön lisäämistä ja niitä koskevan menettelyn kehittämistä. Tästä on keskusteltu ja kirjoitettu jo hyvin pitkään, mutta yhä käräjäoikeuksiin tulee jatkuvasti vireille paljon asioita, joissa syyttäjähastetta olisi tullut käyttää ja joissa vastaajan tavoittaminen myöhemmin on mahdotonta tai vaatii huomattavia viranomaisresursseja. Syyttäjähasteiden käytön lisääminen edellyttäisi selvästi parempaa yhteistyötä

esitutkintaviranomaisten ja syyttäjien välillä sekä koulutusta ja ohjeiden antamista etenkin esitutkintaviranomaisissa. Suomalaisessa järjestelmässä esitutkintaa johtavalla viranomaisella ei välttämättä ole sellaista intressiä vastaajan haastamisesta kuin järjestelmissä, joissa syyttäjä on tiiviimmin mukana sekä esitutkinnassa että oikeudenkäynnissä.

Pikaoikeudenkäyntejä on pidetty lähinnä Helsingissä, eikä sielläkään enää viime vuosina. Pikaoikeudenkäyntien toteuttaminen vaatisi etenkin poliisin ja syyttäjän tiivistä yhteistyötä ja panostusta siihen, että esimerkiksi ulkomaille pian palaavan vastaajan asia halutaan saada käsitellyksi, eikä jättää useiksi vuosiksi vireille käräjäoikeuteen, jossa asiaa joudutaan siirtämään istunnosta toiseen.

Tämänhetkisillä resursseilla tuomioistuimen ei ole mahdollista käsitellä asioita pikaoikeudenkäynneissä, mikäli menettelyn käyttöä halutaan lisätä.

Rikosasioiden nopeutettu käsittely (Ruotsin malli)

Selostettu Ruotsin malli muistuttaa edellä mainittuja syyttäjähasteiden ja pikaoikeudenkäyntien käyttöä. Malli on kannatettava, mutta edellyttää edellä mainitulla tavalla viranomaisten yhteistyötä ja resursseja.

3. Rikosasioiden sovittelua koskevat kehittämisehdotukset

Sovittelumahdollisuuden tunnistaminen, esitutkinnan toimittaminen ja asianosaisten suostumukset

Sovittelumahdollisuuksien lisäämistä voidaan pitää kannatettavana.

Sovitteluun ohjauksen tulisi tapahtua mahdollisimman aikaisessa vaiheessa esitutkinnassa. Ohjauksen tulisi olla säännönmukaisempaa ja perustua yhtenäisiin ohjeisiin ja käytäntöihin.

Esitetyistä vaihtoehtoista numeroa kolme voidaan pitää varteen otettavimpana. Tällöinkin poliisilla tulisi olla selkeät ohjeet, millaisia rikoksia ohjataan sovitteluun. Asian siirtäminen suoraan soviteltavaksi suostumuksia kysymättä voi aiheuttaa sen, että asioita palautuu takaisin esitutkintaan asianosaisten kieltäytyttyä sovittelusta, jolloin näytön hankkiminen voi olla jo haasteellisempaa. Sovittelutoimen tulisi tavoittaa asianosaiset suostumusten tiedustelemiseksi mahdollisimman pikaisesti.

Rikosasioiden sovittelu tuomioistuimessa voisi olla varteenotettava vaihtoehto, mutta se vaatisi lisäresursseja koulutukseen ja sovitteluasioiden hoitamiseen.

Rikosasioiden sovittelu tuomioistuimessa

4. Syyteneuvottelua koskevat kehittämissuositukset

Käyttö, soveltamisala ja ajoitus

Seuraamusharkinta ja rikosasiaan liittyvät vaatimukset sekä asianomistajan rooli ja suostumus menettelyyn

5. Hallinnollisia seuraamuksia koskevat kehittämissuositukset

Rangaistusluonteisten hallinnollisten seuraamusten tehokas hyödyntäminen ja uudet mahdollisuudet

Rangaistavaksi säädettyjen rikosten seuraamusten siirtämisessä hallinnollisten sanktioiden piiriin, tulee huolellisesti selvittää. Vastuun rikosvastuun toteuttamisesta tulisi olla ensisijaisesti riippumattomilla tuomioistuimilla. Menettelyjen, käytäntöjen ja seuraamusten tulisi olla kansalaisten yhdenvertaisuuden toteuttamiseksi mahdollisimman samanlaiset.

6. Rikosprosessia tuomioistuimissa koskevat kehittämissuositukset

Automatisoitu muistutusjärjestelmä pääkäsitteilyjen peruuntumisen ehkäisemiseksi

Automatisoidun muistutusjärjestelmän käyttöönotto on kannatettava ehdotus, sillä sen avulla voidaan välttää tai ainakin vähentää unohtuneita aiheutuneita poissaoloja. Järjestelmän laajamittainen käyttö edellyttää, että sen toiminta on mahdollisimman pitkälle automatisoitu.

Oikeudenkäynnin tiedoksiantosäätely - puhelintiedoksiannon käyttöalan laajentaminen haasteen tiedoksiannossa, sähköinen tiedoksiantomenettely

Käräjäoikeus kannattaa tiedoksiantomenettelyä koskevien säännösten joustavoittamista nykyisestä. Yhä useammalle ihmiselle luontaisin tapa asioida mm. viranomaisten kanssa on sähköinen asiointi.

Lykkäyssäännöstö ja noudon kiinnioloaika

Käräjäoikeus kannattaa noudon kiinniottoajan pidentämistä, sillä nykyinen viiden päivän kiinniottoaika on usein etenkin vähänkään laajemmissa asioissa varsin lyhyt istunnon vaatimien järjestelyjen suorittamiseksi.

Poissaolokäsittelyjen soveltamisala

Käräjäoikeus kannattaa ehdotusta, että poissaolevalle vastaajalle voitaisiin tuomita enintään yhden vuoden vankeusrangaistus. Mikäli näin säädettäisiin, olisi perusteltua, että myös kirjallisessa menettelyssä tuomittavaa enimmäisrangaistusta korotettaisiin vastaavasti. Nykyinen säännös (ROL 8:12) siitä, että vastaaja voidaan suostumuksellaan poissaolosta huolimatta tuomita enintään yhdeksän kuukauden vankeusrangaistukseen, on jäänyt käyttöalaltaan varsin vähäiseksi.

Käräjäoikeus huomauttaa, että silloin kun vastaaja on kutsuttu oikeudenkäyntiin itse tai asiamiehen edustamana ja vastaaja osallistuu oikeudenkäyntiin yksin asiamiehen edustamana, kyse ei ole poissaolokäsittelystä. Nykylainsäädäntö (ROL 8:3) mahdollistaa, että vastaaja voi tietyissä tilanteissa osallistua oikeudenkäyntiin asiamiehen edustamana, jos häntä syytetään rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on alle kuusi vuotta vankeutta. Ehdotuksessa esitetty malli, jossa vastaaja voitaisiin tällaisessa tilanteessa tuomita enintään vuoden vankeusrangaistukseen tarkoittaisi merkittävää kavennusta nykytilaan.

Kirjallisen menettelyn käyttöala, soveltaminen ja yhdenmukaisuus

Ehdotus siitä, että kirjallisessa menettelyssä voitaisiin käsitellä sellaisia rikoksia, joista ankarin säädetty rangaistus on neljä vuotta vankeutta, on kannatettava. Esimerkiksi törkeät petokset, joissa asianomistajana on Kela, voitaisiin tällöin käsitellä suurelta osin kirjallisessa menettelyssä kuten myös eräät talousrikokset. Mitään yksittäistä rikosnimikettä tai -lajia ei tule rajata menettelyn ulkopuolelle.

Ehdotusta siitä, että kirjallisessa menettelyssä voitaisiin tuomita enintään yhden vuoden vankeusrangaistus, on kannatettava. On perusteltua, että enimmäisrangaistus on poissaolokäsittelystä ja kirjallisessa menettelyssä sama. Rajan nostaminen yhteen vuoteen ei lisää kirjallisessa menettelyssä käsiteltävien asioiden lukumäärää kuin hyvin maltillisesti.

On kannatettavaa selvittää yleisemmin sitä, miten kirjallisen menettelyn käyttöä saataisiin lisättyä jutuissa, jotka luonteensa puolesta soveltuvat menettelyyn. IUKO:ssa kirjallisen menettelyn jutuissa pyritään soittamaan vastaajalle ennen haasteen lähettämistä. Tällä kontaktoinnilla on koettu olevan merkittävä vaikutus siihen, että vastaajat sitoutuvat palauttamaan vastaanottotodistuksen ja suostumuslomakkeen kirjalliseen menettelyyn. Mahdollisesti luotava muistutusjärjestelmä tulisi ulottaa myös kirjallisen menettelyn asioihin.

Perusteluvollisuus ja valtakunnalliset fraasimallit tuomioistuinten ratkaisuissa

Käräjäoikeus ehdottaa harkittavaksi, että esimerkiksi istunnossa julistetuissa ja lainvoimaisiksi jääneissä ratkaisuissa perusteluja ei tarvitsisi antaa kirjallisesti, ellei joku asianosainen sitä erikseen pyydä. Julistetut ratkaisut voitaisiin tallentaa ja säilyttää tietyn määräajan. Kirjalliset perustelut laadittaisiin siis erikseen pyydettyä silloin kun ratkaisuun haetaan muutosta.

7. Rikosasioiden valmistelua koskevat kehittämissuositukset

Preklusio ja siihen rinnastuvat keinot

Preklusion mahdollisuutta on syytä selvittää yhdessä muiden rikosprosessin tehostamistoimien kanssa. Preklusion merkittävin etu olisi käsittelyn jännevöityminen. Preklusio ei voine estää syytetyn eduksi puhuvan näytön esittämistä.

Todistelun ilmoittaminen sanktion ohella

Ehdotusta on syytä harkita yhdessä preklusiosääntelyn tarkastelun kanssa.

Rikosasian vastaajan käsitys syytteen teonkuvauksesta ja todistelusta

Rikosasiassakin vastaajalla tulisi olla velvollisuus ilmoittaa vastauksensa ja todistelunsa jo valmisteluvaiheessa sillä tarkkuudella, että asiassa on mahdollista yksilöidä keskeiset riitakysymykset sekä mahdollisten lisäselvitysten tarve.

Oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuus

Esitettyä keinoa on perusteltua selvittää, joskin sen merkitys rikosasioiden valmistelun tehostamiseksi on kovin rajallinen.

Pääkäsittelyn ulkopuolella ennakkolisesti tapahtuva todistajan tai asianosaisten kuuleminen

Käräjäoikeus kannattaa ehdotusta ennakkolisesta todistajan tai asianosaisten kuulemisesta pääkäsittelyn ulkopuolella. Asiaa ja Ruotsissa saatuja kokemuksia on syytä selvittää

8. Käräjäoikeuksien kokoonpanoja koskevat kehittämissuhteet

Yhden tuomarin kokoonpanon päätösvallan laajentaminen

Yhden tuomarin kokoonpanon päätösvallan laajentaminen on kannatettavaa työryhmän muistiossa esitetyin perusteluin. Kokoonpano tulee voida valita asian laadun ja laajuuden perusteella. Yhden tuomarin kokoonpanon päätösvallan laajentaminen ei kuitenkaan saa johtaa siihen, että tuomioistuinten resursseja käyttää monijäsenisiä kokoonpanoja laajoissa ja vaikeissa asioissa vähennetään, jolloin asianosaisten oikeusturva voi vaarantua.

Lautamiesjärjestelmän tarpeellisuus

Asianosaisten oikeusturvan kannalta on arveluttavaa, että juridista koulutusta vailla olevat maallikkojäsenet osallistuvat kaikkein vakavimpien ja vaativimpien asioiden käsittelyyn, jolloin perustellumpaa olisi useamman ammattituomarin kokoonpano. Lautamiesjärjestelmästä tulisi luopua ja lautamiesjärjestelmän kehittämisen sijaan tulisi parantaa käräjäoikeuksien mahdollisuuksia useamman ammattituomarin kokoonpanojen käyttämiseen.

9. Kehittämissuhteet korkeimman oikeuden ennakkoratkaisuja koskevista menettelyistä

Ennakkopäätöskysymysmenettely

Ennakkopäätöskysymysmenettelyn mahdollisuuden selvittämistä kannatetaan työryhmän muistiossa esitetyin perusteluin.

Ns. hyppyvalituslupamenettely

Hyppyvalituslupamenettelyn mahdollisuuden selvittäminen on kannatettavaa työryhmän muistiossa esitetyin perusteluin.

10. Digitalisaatiota ja sähköisiä menetelmiä koskevat kehittämisehdotukset

Syyttäjälle ja esitutkintaviranomaiselle yhteinen sähköinen työskentelyalusta

-

Sähköinen asiointi esitutkinnassa: sähköinen vahvistus rikosilmoituksesta asianomistajalle, esitutkintapäätös asianosaisille myös sähköisesti ja asianosaisen kuuleminen esitutkinnassa sähköisesti

-

Kuulustelun tallentaminen ja äänitallenteiden käytön lisääminen

Äänitallenteiden käytön lisääminen niihin soveltuviin tapauksiin on kannatettavaa työryhmän esittämin perusteluin.

Tuomioistuimen näkökulmasta ainakin sellaisten henkilöiden esitutkintakertomukset tulisi litteroida sanatarkasti, joita ei pääsääntöisesti tuomioistuimissa kuulla (esimerkiksi alle 15-vuotiaat asianomistajat tai alaikäiset seksuaalirikosten asianomistajat). Lisäksi viittaaminen esitutkintakertomusten tiettyihin osiin täytyisi olla jotenkin teknisesti mahdollista myös ääni- ja videotallenteita käytettäessä.

Rikosprosessiketjun viranomaisten järjestelmien tarkastelu ja kehittäminen

Rikosprosessiketjun viranomaisten järjestelmäkehityksen tarkasteleminen riittävän laajana kokonaisuutena yksittäisiä toimintoja koskevan järjestelmäkehityksen sijaan on kannatettavaa.

On kyseenalaista missä määrin järjestelmien tarjoamat valmiit päätöspohjat ehdotusteksteineen vähentäisivät manuaalista työtä ja toisivat työaikasäästöjä. Päätöspohjat voisivat mahdollisesti toimia hyvin suppeissa ja usein toistuvissa päätöksissä, mutta vähänkään laajempiin asioihin niistä ei ole saatavissa apua ja usein perusteluja jouduttaisiin muokkaamaan kuhunkin yksittäistapaukseen sopiviksi. Pelkät fraasiperustelut eivät useinkaan ole riittäviä perusteluvelvollisuuden täyttämiseen kussakin yksittäistapauksessa. Sen sijaan järjestelmissä olisi hyvä olla tietynlaisia automatisoituja teknisiä toimintoja esimerkiksi määräaikojen seuraamiseen ja rikosten vanhentumiseen.

Jotta järjestelmillä tosiasiallisesti saataisiin työaika- ja kustannussäästöjä, tulisi ne saattaa tuomioistuinlaitoksen käyttöön vasta toimintavalmiina eikä ”testiajoon”. Huonosti toimivilla järjestelmillä lisätään jo ennestään kuormitetun henkilöstön työmäärää eikä saavuteta ajansäästöä.

11. Ehdotusten vaikutukset

Lausunnonantajien mahdolliset huomiot ehdotusten taloudellisista tai muista huomioon otettavista vaikutuksista organisaation toimintaan

-

12. Muut huomiot

Muita huomioita työryhmän ehdotuksista

-

Heikkinen Timo
Itä-Uudenmaan käräjäoikeus